

MORGENDIENST

zondag 30 maart 2025, 4^e zondag van de Veertigdagen (Laetare)
Stefanuskerk, Westerbork
voorganger: ds. Marien Grashoff

Welkom

Moment van stilte

DE AANROEPING

Aanvangslied : *Psalm 34: 1*

Groet

Zingen : *Psalm 34: 9*

Gebed voor de wereld

Veertigdagenlied : *Lied 536: 1, 2*

Toelichting bij de liturgische schikking

DE DIENST VAN HET WOORD

Gebed van de zondag

Lezing uit het Oude Testament : 2 Kronieken 36,11-23¹

Zingen : *Lied 834*

Lezing uit het Nieuwe Testament : Lukas 15,11-32²

Acclamatie : *Lied 339a*

Zingen : *Lied 833 (3x)*

Preek

De bijbel is een bonte verzameling van verschillende boeken. En zowel de synagoge als de kerk hebben er eeuwen over gedaan om precies vast te stellen welke er wel of niet bijhoren en in welke volgorde ze horen te staan. Het Oude Testament is voor de Joden de Torah, of TeNaCH. En het laatste boek in de Joodse ordening is 2 Kronieken.³ Voor Joden eindigt hun heilige Schrift dus met de oproep die we zojuist lazen – tegelijk een belofte – om terug te keren naar het land, het land Israël:

*wie onder u uit heel zijn volk is,-
de ENE, zijn God, zij met hem
en hij klimme op!*

¹ [Naardense bijbel](#) (2014) – bewerkt.

² [NBV21](#) (2021) – bewerkt.

³ De [TeNaCH](#) is geordend in de vijf boeken van Mozes (Torah), de boeken van de profeten (Nevi'iem) en de geschriften (CHetuvim). De Griekse vertaling van de Hebreeuwse bijbel, de [Septuagint](#) – die er al was in de tijd van Jezus en de apostelen – ordent de boeken in historische, poëtische en profetische en sluit af met Daniël en het ([apocriefe](#)) [Bel en de Draak](#). De kerk heeft van de Septuagint de indeling historisch-poëtisch-profetisch overgenomen, maar ordent daarbinnen de boeken weer anders, zodat het christelijke Oude Testament eindigt met Maleachi en de aankondiging van Elia als voorbode van de messias. Dat was natuurlijk een mooie brug naar het Nieuwe Testament. In de kerk van het westen is de [canon](#) van de bijbel overigens pas in de 16e eeuw vastgelegd en voor rooms-katholieken net iets anders dan voor protestanten.

Die belofte en oproep heeft het Joodse volk tweeduizend jaar lang volgehouden. En hoe we daar verder ook over mogen denken, de stichting van de staat in 1948 was voor hen een fundamenteel keerpunt in hun geschiedenis.

Maar terugkeer naar het land heeft nooit vanzelf gesproken en of terugkeer ook blijvend slaagt hangt er nogal vanaf. Rabbijn Sacks is daarover bepaald uitgesproken. Hij schrijft: 'Alleen met bijna bovenmenselijke inspanningen van nationale eenheid en met morele gerichtheid zal Israël als natie in zijn land kunnen overleven. Zo was het in de tijd van de bijbel; zo is het nog steeds.'⁴

Laten we ons eventuele oordeel daarover nu opschorten en eerst de gelijkenis van de verloren zoon nader bezien.

-

De verloren zoon – zo zijn we gewend deze gelijkenis van Jezus te lezen. Het is een overbekend thema dat je ook overal als motief kunt terugvinden.⁵ Die zoon dwaalt af, daalt diep af, maar krijgt vergeving van *de vader* – plus een compleet feest. Maar de andere zoon is niet zo vergevingsgezind en dreigt daarom dat feest te missen.

En dan kan de uitleg zijn dat de afgedwaalde zoon staat voor de heiden die tenslotte toch God weet te vinden en dus christen wordt, terwijl de andere zoon het volk Israël vertegenwoordigt, dat het spoor van de vergeving is kwijtgeraakt. Dat vinden we tegenwoordig – meestal – te zeer anti-joods en daarom houden we het dan bij een gekuiste versie. In die versie zien we in de afgedwaalde jongste zoon dan het beeld van de gelovige die 'van het padje' is geraakt, maar zich bekeert, terwijl de thuisblijvende oudste de vrome gelovige is die zo'n bekeerde zondaar niet aanvaardt.

De eerste uitleg moeten we na Auschwitz inderdaad resoluut afwijzen, maar de tweede is een eerlijke optie. Toch trekken we dan de gelijkenis wel eenzijdig in het vlak van persoonlijk heil.

Er is ook een andere lezing mogelijk. Want de gelijkenis begint en eindigt met *de vader* en ook het omslagpunt in het verhaal draait om *zijn vader* die *innerlijk bewogen* de zoon om zijn hals valt. Dat omslagpunt is op zich al een mini-paasverhaal: de zoon die dood was wordt immers weer levend.

Een kleine veertig jaar geleden schreef de Leidse hoogleraar Van Gennep een boek met de titel *De terugkeer van de verloren vader*.⁶ En als je de gelijkenis vanuit dat perspectief van de vader gaat lezen, wordt het een heel ander verhaal. Dan zegt het iets over macht en hoe die vanuit Gods perspectief gebruikt wordt. Het gaat niet om die zoon die het spoor bijster raakt, maar juist om de vader die zonder zijn *beide* zonen, maar half vader kan zijn.

⁴ Jonathan Sacks, [Deuteronomium, boek van de samenleving](#) (Middelburg: Skandalon, 2024) pag. 213.

⁵ Van de folk classic [The Wild Rover](#) tot aan het mierzoete [Tie A Yellow Ribbon](#).

⁶ [F.O. van Gennep, De terugkeer van de verloren vader](#). Een theologisch essay over vaderschap en macht in cultuur en christendom (Baarn: Ten Have, 1989) – 'essay' moet men een korrel zout genomen worden, want het waren 544 pagina's...

Natuurlijk staat de vader model voor God. Het eerste wat dan opvalt is, dat God niet een straffend en wrekend opperwezen is, maar juist wordt gedreven door ontferming en vreugde om een mens die terugkeert. Pas op dat we daar niet meteen een soort 'nieuwtestamentische god' van maken die dan zou verschillen van een veronderstelde 'oudtestamentische'. Dat is opnieuw een anti-joodse lezing en dat moeten we onder geen beding meer willen.

In heel de bijbel vinden we een scala van beelden van God. God kan ontzettend woedend zijn, maar daar ook weer op terugkomen. God kan afwezig lijken (zie de psalmen), en dan zomaar weer bij de mensen zijn. In al die beelden zit op een of andere manier een link naar een fundamentele liefde. En die liefde komt in deze gelijkenis zeer zeker naar de voorgrond. Onthoud die liefde voor als we straks nog naar Kronieken gaan kijken.

Het beeld van God als iemand die straft en wrekt ligt veel te dicht bij een typisch westers schuld- en zondebesef. En dat ligt in het verlengde van een beeld van de mens die tegenover een almachtige God altijd tekort schiet en in de schuld staat. Dat maakt de mens onnodig klein en God oneindig ver weg – en het is in wezen heidens.

De Joodse filosoof en Talmoedgeleerde Abraham Joshua Heschel schreef twee beroemde boeken: 'De mens op zoek naar God' – en een jaar later: 'God op zoek naar de mens'.⁷ Tussen God en mens is er altijd tweerichtingsverkeer. De mens heeft God nodig om iets te vatten van het waarom en waartoe van het leven op aarde, maar God heeft evenzeer de mens nodig om dat aardse leven te laten opbloeien. De ene keer schijnt het licht op deze kant, dan weer op de andere, zonder dat we er een pasklaar verhaal van kunnen maken. Laat het dan ook zo staan.

Natuurlijk gaat het in de gelijkenis ook om schuldbesef, om boete en om – zelfs letterlijke – omkeer. Maar dat doet de afgedwaalde zoon niet in vrees en beven, maar in het vertrouwen dat zijn vader zich zal ontfermen. Dat gebeurt ook – maar dan meteen zo uitbundig dat de jongste zoon weer helemaal tot leven komt. De oudste zoon is juist degene die wrokt en straf wil zien – niet de vader.

-

Terug naar Kronieken. In Kronieken worden de geschiedenissen van de koningen nog eens opnieuw verteld vanuit een andere invalshoek. In 2 Koningen staat ook het verhaal van Sedekia en de verwoesting van Jeruzalem. Dat verhaal eindigt in de ballingschap.⁸

Kronieken legt er in de hervertelling de nadruk op dat men niet wilde luisteren naar de profeten. En dat daarom Jeruzalem en de tempel werden verwoest en het volk grotendeels in ballingschap ging. Maar het slot reikt daar voorbij. Als het land 70 jaar sabbatsrust heeft gehad – om recht te zetten dat de koningen nooit het gebod van het sabbatsjaar hadden nageleefd – komt de Perzische koning Kores en hij biedt de mogelijkheid om terug te keren en Jeruzalem te herbouwen.

Kores zegt er nadrukkelijk bij dat zijn wederopbouwprogramma hem is opgedragen *door de*

⁷ [Abraham Joshua Heschel](#), *Man's Quest For God*. Studies in Prayer and Symbolism (New York: Scribner, 1954) resp. *God In Search Of Man*. A Philosophy of Judaism (New York: Farrar, Straus & Cudahy, 1955).

⁸ [2 Koningen 24,17-25,30](#).

ENE, de God des hemels. Wat bedoelt Kronieken hier te zeggen? Dat God met een kromme stok een rechte slag slaat? Of dat er nu voldoende boete is gedaan door het volk Israël? Zoals vaak roept de bijbel de vragen op, maar moet de lezer zelf naar antwoorden zoeken.

Laten we dat beeld van de God van liefde uit Jezus' gelijkenis en de omkeer van de jongste zoon uit diens ballingschap voor ogen houden. Dan hoeven we God hier niet te zien als de grote bestierder die aan alle touwtjes van de geschiedenis trekt. Maar ook niet als de hoofdboekhouder die alle zonden van het volk nauwkeurig bijhoudt en afrekent. Dan is het juist Gods liefde voor zijn volk dat hen draagt, zowel in de ellende van de ballingschap, als in het nieuwe leven van de terugkeer.

Vlak voordat het volk na de woestijnjaren het beloofde land zal binnentrekken, prent Mozes hen de hele geschiedenis van slavernij en uittocht, en van het verbond en de geboden, nog eens in. Daarbij hoort ook 'een van de meest angstaanjagende passages van de Hebreeuwse bijbel': de *tochachot*, of 'berispingen', die wij meestal 'zegen en vloek' noemen.⁹ Daarbij is er viermaal zoveel ruimte voor die 'vloek' als voor de 'zegen'.

Wat moeten we daarmee? Concluderen dat God Israël voorgoed heeft afgeschreven? Dat heeft de kerk alle eeuwen door wel gedaan. Wie snel leest lijkt inderdaad alle rampen die het Joodse volk hebben getroffen in deze bijbelwoorden terug te kunnen vinden. Maar dan moet de logische conclusie zijn dat ook de *Sjoa* een straf voor zonde was – en dus dat alle slachtoffers straf verdienden. Die conclusie is godsonmogelijk en godsgruwelijk.

De *tochachot*, zegt rabbijn Sacks, zijn alleen echt te begrijpen vanuit het perspectief van God. En dat is per definitie niet het onze. Voor mensen blijven hier, totdat de messias definitief gekomen is, keihard de open vragen staan. Want volgens de Talmoed heeft God alle vragen van Mozes beantwoord, behalve deze ene: 'Waarom treft het kwaad goede mensen?'¹⁰

De *tochachot* staan ook in Leviticus, maar daar worden ze onmiddellijk gevolgd door woorden van hoop en bemoediging.¹¹ Altijd is er, zegt Leviticus, de mogelijkheid tot omkeer, de mogelijkheid om opnieuw te beginnen in het beloofde land. Daar zien we de vader uit de gelijkenis, die zijn weggelopen zoon al van verre ziet terugkeren en kennelijk al die tijd op de uitkijk heeft gestaan.

-

Het is gevaarlijk om nu simpele lijnen te trekken naar het Israël van vandaag. Het stichten van de staat in 1948 was geen religieuze onderneming. Evenmin is de politieke invloed van ultra-orthodoxen vandaag erg heilzaam voor land en volk. Wat overeind blijft is de eis die rabbijn Sacks formuleerde: nationale eenheid en morele gerichtheid. Want daartoe dwingen alle

⁹ [Deuteronomium 28](#) – vers 1-14 met 'zegen' en vers 15-68 met 'vloek'. Over de *tochachot* zie Sacks, *Deuteronomium*, pag. 212-223.

¹⁰ Sacks, *Deuteronomium*, pag. 212v. Hetzelfde thema werd veertig jaar geleden ook behandeld door een andere rabbijn, Harold S. Kushner, [Als 't kwaad goede mensen treft](#) (Baarn: Ten Have, 1983 – nog herdrukt in 2004).

¹¹ [Leviticus 26](#) – waar vers 3-13 'zegen' bevat en vers 14-39 'vloek', in vers 40-45 gevolgd door de mogelijkheid tot omkeer. Zie hiervoor Jonathan Sacks, [Leviticus, boek van het heilige](#) (Middelburg: Skandalon, 2020). pag.373-383.

geboden van de Torah.

En echt, stemmen binnen Israël roepen hetzelfde. Zelfs in een tamelijk rechtse krant als de *Jerusalem Post* stond meteen een sterke afwijzing van dat volstrekt *mesjogge* idee uit het Witte Huis om alle Palestijnen maar uit Gaza te verwijderen. 'Mijn Joodse familie werd verjaagd uit Irak en Tunesië en daarom kunnen wij onmogelijk de Palestijnen eenzelfde kwaad aandoen.'¹² En dat staat dan in schril contrast tot dat van haat doordrongen geroep 'From the River to the Sea'.

Ik blijf bij wat ik eerder in deze preek al zei: laten wij ons oordeel over Israël opschorten. Want voor we zouden kunnen oordelen, moeten we eerst zelf goed in de spiegel kijken.

In hoeverre zijn wij zelf in staat om nationale eenheid te bereiken? Dat wil zeggen: met inbegrip van nieuwkomers en dwarsliggers? En in hoeverre zijn wij zelf in staat, of zelfs maar van zins, om morele normen hoog te houden? Dan kunnen we met recht en reden naar een falende regering wijzen, maar dan moeten wij die regering toch echt zelf weer tot de orde roepen. Dat wil zeggen: een orde van gerechtigheid en barmhartigheid. Daar is het stemhokje voor bedoeld.

God zoekt de mens – opdat die mens Gods liefde herkent en daarnaar het eigen leven richt. God dwingt geen mens om dat te doen. Maar bij het eerste teken van omkeer en terugkeer staat God al klaar. Op de uitkijk.

De mens zoekt God – omdat het visioen roept dat *allen één zijn*, zoals Jezus bidt in het zicht van Golgotha.¹³ Dat gaat niet enkel over kerkelijke eenheid – dat is ons in de afgelopen twintig eeuwen nog niet echt gelukt – maar over *heel de aarde en wie daarop wonen*.¹⁴ Dat is het visioen waarvan Paulus spreekt: *dat alles en in allen Christus is*.¹⁵ En Christus kwam niet om een selecte schare goede gelovigen veilig het hiernamaals in te loodsen, maar om *heel de wereld – de kosmos – te redden*.¹⁶

Persoonlijk blijf ik geloven dat dit visioen alles te maken heeft met Gods verbond met Israël. Dat bijbelse verbond sluit ook het Joodse volk van vandaag in – religieus, seculier of atheïstisch. Het verbond kan nooit een legitimatie zijn voor overduidelijk onrecht. Evenmin is het een wondermiddel om de hemel op aarde te brengen.

Zolang de messias er nog niet definitief is, blijft het allemaal mensenwerk. De opdracht is gegeven aan Israël, maar in Christus kunnen de volken daarbij aansluiten. Onze Grondwet en ons rechtssysteem zijn gebaseerd op die bijbelse principes. Daarin zit voor ons de opdracht.

We slaan de plank zeer geregeld grondig mis. Maar omkeer is altijd mogelijk. Want God staat al op de uitkijk.

¹² Hen Mazzig, 'My Jewish family was forced out of our homeland. We can't let Gazans suffer the same fate' in: [Jerusalem Post](#) (6 februari 2025).

¹³ [Johannes 17,20v.](#)

¹⁴ [Psalm 24,1.](#)

¹⁵ [Kolossenzen 3,9-11.](#)

¹⁶ [Johannes 3,17.](#)

Amen.

Orgelspel

Zingen : *Lied 928*

DE DIENST AAN DE ANDER

Collecte

Gebeden

Onze Vader

EINDE VAN DE DIENST

Slotlied : *Lied 547: 4, 5*

Zegen